

BEKKING
ZUID-AFRIKA
REEKS

afrikaans in kort bestek

H.J. Brinkman/J.Z. Uys

vonkprop = bougie
vuurboutjie = lucifer
moltrein = metro
oop = open
glo = geloven
het = heeft
sê = zeggen
oor = over
hu = huwen

leus = leeuwen
apartheid = afscheiding, gescheidenheid
padgee = uit de weg gaan
39.36824
BRI

agtuur = acht uur
reg = recht
vra = vragen

briek = remmen
bolrug = afgezaagd
naweek = weekeinde
raakgerij = aangereden
baie = veel, zeer
amper = net niet

seekoei = nijlpaard
swael = zwaluw
prikkelpop = pin up girl
padvark = wegpiraat

H. J. Brinkman / J. Z. Uys

Afrikaans in kort bestek

Uitgeverij Bekking Amsterdam

Colophon

De Zuid-Afrikareeks
staat onder redactie van
Prof. Jhr. Dr. P. J. van Winter
Prof. Dr. G. W. Ovink
Drs. H. J. Brinkman
Drs. J. P. Feddema
Vormgeving Jan Jaring GKf
Druk Babeliowsky

INHOUD

INLEIDING	7
I. WAAR KOMT HET AFRIKAANS VANDAAN?	11
II. HET AFRIKAANS ALS CULTUURTAAL	17
III. KENMERKEN VAN HET AFRIKAANS	27
1. Spelling	27
2. Klinkers en medeklinkers	28
3. Verkorting en samentrekking	29
4. Het werkwoord	30
5. Lidwoord en voornaamwoorden	31
6. Zelfstandige naamwoorden	32
7. Zinsbouw	33
8. Woordenschat	34
IV. DE PROEF OP DE SOM	35
Sangiro, <i>Uit oerwoud en vlakte</i> - fragment	35
Etienne Leroux, <i>Sewe dae by die Silbersteins</i> - fragment	36
Elisabeth Eybers, <i>Verhaal</i>	37
D. J. Opperman, <i>Kersliedjie</i>	37
Jan Sebastian Rabie, <i>Droogte</i>	38
BIBLIOGRAFIE	43

INLEIDING

Voor Zuid-Afrika bestaat belangstelling in Nederland, uit welke motieven dan ook. Een merkwaardige ontwikkeling van de laatste jaren in Zuid-Afrika is die van de moderne Afrikaanse letterkunde, onder andere gekenmerkt door een opvallend en omstreden „engagement”. Zij is het lezen waard en in Nederland begint belangstelling te groeien ook voor wat er in het Afrikaans geschreven wordt. Maar gemakkelijk leesbaar is dat niet altijd.

Een Nederlander die voor het eerst een stuk Afrikaans onder ogen krijgt zal vaststellen dat het hem zowel vreemd als vertrouwd voorkomt. Vertrauwd omdat het veel op het Nederlands lijkt en vooral bij preciezer bekijken wel begrijpelijk en leesbaar blijkt te zijn. Vreemd omdat het Afrikaans een taal is die in allerlei opzichten sterk van het Nederlands verschilt en toch niet zonder meer volledig begrijpelijk is voor een Nederlander. Historisch gezien hangen het Nederlands en het Afrikaans natuurlijk nauw samen; ze zijn beide voortgekomen uit het Nederlands van de zeventiende eeuw. In Zuid-Afrika heeft dat zich zelfstandig ontwikkeld en de naam Afrikaans gekregen van hen die het spreken en die zichzelf Afrikaners genoemd hebben. Hoewel het Afrikaans voor vele Nederlanders begrijpelijker zal zijn dan sommige Nederlandse dialecten, kan het toch niet als een soort dialect of als een variant, zo men wil een verbastering, van het Nederlands beschouwd worden. Het staat geheel los van het Nederlands, is een zelfstandige cultuurtaal en fungeert in een geheel andere samenleving en cultuursituatie.

Omdat de verwantschap en overeenkomsten tussen het Nederlands en het Afrikaans zo groot zijn, hoeft een Nederlander maar weinig moeite te doen om over de drempel van de aanvankelijke vreemdheid die het Afrikaans oplevert, heen te komen en het in ieder geval gemakkelijk te kunnen lezen. Daarbij wil dit geschrift van dienst zijn. Het is geschreven om hen die

met het Afrikaans in aanraking komen en voor die drempel staan, in staat te stellen zich in kort bestek en op eenvoudige wijze de toegang tot het Afrikaans te verschaffen. Daarbij is gedacht aan hen die zich interesseren voor wat er in Zuid-Afrika gaande is op letterkundig en ander gebied, aan hen die min of meer toevallig met het Afrikaans in aanraking komen, zoals b.v. familieleden van emigranten of promotoren van Afrikaanse studenten, en aan hen die vanuit hun belangstelling voor de Nederlandse taal en literatuur iets aan het Afrikaans willen doen.

Enkele motieven om zich met het Afrikaans bezig te houden zijn daarmee aangewezen. Twee motieven verdienen nadrukkelijk vermelding. De ene is de Afrikaanse letterkunde. In betrekkelijk korte tijd - in nog geen zeventig jaar - is in het Afrikaans veel goede literatuur geschreven, aanvankelijk vooral poëzie en later ook proza. De namen van N. P. van Wyk Louw, Elisabeth Eybers en D. J. Opperman en van de auteurs J. S. Rabie, Etienne Leroux en André Brink zijn in Nederland niet onbekend, en er is nog veel meer dat de moeite waard is. Voor de Nederlander die belangstelling heeft voor literatuur, ligt hier een aantrekkelijk en niet moeilijk toegankelijk leesterrein.

Het andere motief is het problemenveld dat Zuid-Afrika is. Apartheid is een Afrikaans woord en de Zuidafrikaanse regeringspartij onder leiding van eerste minister Vorster vindt haar aanhang voornamelijk onder de Afrikaanssprekenden. Zij vormen het gedeelte van de blanke Zuidafrikaanse bevolking dat hoofdzakelijk van Nederlandse, Duitse en Franse herkomst is. Het Afrikaans is naast het Engels de officiële taal van de Republiek van Suid-Afrika. Het wordt ook gesproken door de meerderheid van de Kleurlingbevolking, afkomstig van de vroegere slaven, blanken en de inheemse Hottentotten. In 1967 werd de bevolking van Zuid-Afrika geschat op 3.481.000 blanken ($\pm 60\%$ Afrikaans- en $\pm 40\%$ Engelssprekenden), 1.805.000 Kleurlingen, 547.000 Aziaten, die tot verschillende Indische

taalgroepen behoren, en 12.465.000 Bantoes, die negen verschillende Bantoetalen spreken.

De opzet van dit geschrift is dus dienst te doen als een praktische en handzame inleiding tot het Afrikaans. In hoofdstuk I, Waar komt het Afrikaans vandaan, wordt iets verteld over de geschiedenis van het Afrikaans en worden een aantal factoren genoemd die het verschil tussen het Nederlands en het Afrikaans kunnen verklaren. In hoofdstuk II, Het Afrikaans als cultuurtaal, komen de emancipatie en erkenning van het Afrikaans, de ontwikkeling van de Afrikaanse letterkunde en de studie van het Afrikaans aan de orde. In hoofdstuk III, Kenmerken van het Afrikaans, wordt een korte en eenvoudige beschrijving gegeven van de belangrijkste elementen van het Afrikaans die van het Nederlands verschillen. In hoofdstuk IV, De proef op de som, zijn enkele stukken proza en twee gedichten in het Afrikaans opgenomen met noten die verwijzen naar de in hoofdstuk III genoemde verschijnselen. Tenslotte volgt een lijst van werken en gegevens voor hen die zich verder in het Afrikaans zouden willen verdiepen.

Misschien kan dit geschrift er toe bijdragen de grote en steeds toegenomen afstand tussen het Nederlands en het Afrikaans te overbruggen om op die wijze mede van dienst te zijn bij het in stand houden van de betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika.

I WAAR KOMT HET AFRIKAANS VANDAAN?

Toen de koopman van de Verenigde Oostindische Compagnie Jan van Riebeeck zich in 1652 met zijn gezelschap aan de Kaap de Goede Hoop vestigde, bestond er in Nederland nog geen algemene gesproken taal. In de Nederlandse provincies werden toen verschillende dialecten gesproken en in de schrijftaal werd pas in de zeventiende eeuw, in eerste instantie wat de spelling betreft, gestreefd naar een zekere eenvormigheid, naar de opbouw van wat het huidige algemeen-beschaafde Nederlands is geworden. Dit proces van opbouw van een algemeen Nederlands in een uniforme spelling, een algemeen-beschaafde uitspraak (b.v. van heldere lange klinkers) en een grammatica met gezag van de schrijftaal voor de spreektaal heeft zich in Nederland sinds de zeventiende eeuw voltrokken. Het heeft geleid tot het Nederlands zoals dat nu gesproken wordt.

De destijds Nederlandse kolonie in Zuid-Afrika is goeddeels buiten de invloed van dit proces gebleven, en alleen al daardoor moesten de lotgevallen van het Afrikaanse Nederlands anders uitvallen dan die van het Nederlandse Nederlands. Dat er verschil zou groeien, was dus te verwachten. Merkwaardig is echter dat het verschil tussen het Afrikaans en het Nederlands groot is en dat het in betrekkelijk korte tijd ontstaan is. Daarvoor zijn allerlei verklaringen gezocht en aanvankelijk werd daarbij vooral aan invloeden van buitenaf gedacht. Thans is men van mening dat het Afrikaans gezien moet worden als een zelfstandige ontwikkeling van zeventiende-eeuws „Nederlands”. De vraag is nu welke factoren bij die ontwikkeling een rol gespeeld hebben.

Spraakverwarring en verandering

Vermoedelijk heeft er in de vestiging aan de Kaap in de zeventiende en achttiende eeuw nogal een spraakverwarring bestaan. De bevolking bestond uit compagniesambtenaren, uit kolonisten, de zgn. vrijburgers die zich als boeren gevestigd hadden,

uit matrozen en soldaten op doorreis van of naar de Oost, uit slaven aangevoerd uit Indië en Madagascar en uit inheemse Hottentotten die zich in dienst van de kolonisten of de compagnie hadden gesteld. Bovendien spraken de kolonisten van huis uit ook niet allen Nederlands; van de eerste vrijburgers kwam vermoedelijk de meerderheid wel uit Holland en de andere Nederlandse provincies, maar een aanzienlijke minderheid was uit Duitsland en andere Europese landen afkomstig. Als communicatiemiddel tussen al deze groepen aan de Kaap werd de compagniestaal, het Nederlands, gebruikt. De van huis uit Nederlandssprekenden waren temidden van de totale bevolking wel in de minderheid, maar zij gaven de toon aan en bekleedden de leidinggevende posities. De anderen zullen zich in hun taalgebruik bij hen hebben aangepast, maar het ligt voor de hand dat dit vaak in een zeer gebrekkig Nederlands geweest zal zijn met allerlei varianten van Nederlands-in-vreemde-mond. De noodzaak zich over en weer verstaanbaar te maken zal geleidelijk tot aanpassing, tot uitsluiting van individuele eigenaardigheden en groepsafwijkingen in het taalgebruik, en zo tot een algemeen taalgebruik geleid hebben. Het is dan ook begrijpelijk dat de algemene spreektaal die zich aan de Kaap gaat ontwikkelen, een eigen karakter heeft gekregen, min of meer verschillend van het Nederlands in Europa.

Een intensief contact met Nederland en met de ontwikkeling van de Nederlandse cultuur- en schrijftaal had een rem op de ontwikkeling van het Kaapse Nederlands kunnen zijn, maar in de Kaapse situatie was er weinig conserverende invloed. De vestiging van de Oostindische Compagnie aan de Kaap was slechts bedoeld als een verversingsstation voor de scheepvaart naar Indië, maar tegen de zin van de compagnie ontwikkelde zij zich als een startpunt voor kolonisatie het binnenland in. De kolonisten, eerst landbouwers, later veeboeren, maken zich los van de compagnie, 'afrikaniseren' en trekken geleidelijk verder het binnenland in, waarbij zij slechts op beperkte schaal

door het bestuur van de compagnie, door onderwijs en kerk vergezeld worden.

Onderwijs en in het algemeen contact met de geschreven taal zijn een sterke rem op taalverandering. Die conserverende invloed valt aan de Kaap niet geheel weg, want men schrijft officieel Nederlands, men leest de Statenbijbel en Nederlandse prekenbundels, en er wordt in de kerken in het Nederlands gepreekt. Maar de uitwerking daarvan is, mee door het ontbreken, van een sterke culturele bovenlaag in de bevolking, veel geringer dan in Europa. Verder mag niet vergeten worden dat de contacten met Nederland door hun onregelmatigheid, door de grote afstand en door de geringe belangstelling vanuit Nederland voor de Kaapse kolonie niet erg intensief zijn. Daardoor is het des te begrijpelijker dat de ontwikkeling en de opbouw van het Nederlands in Europa sinds de zeventiende eeuw in Zuid-Afrika niet doorgewerkt hebben.

Woorden en grammatica

Natuurlijk speelt de totaal andere situatie waarin het Nederlands aan de Kaap vergeleken met Europa gebruikt wordt, ook een grote rol bij het ontstaan van het taalverschil. Land, klimaat, planten- en dierenwereld en cultuursituatie zijn anders. Onbekende dingen moeten namen hebben, bekende namen gaan anders toegepast worden. Nederlandse woorden krijgen soms een andere toepassing of gebruikswaarde; soms ook gaan zij verloren. Voor naamgeving wordt ook gebruik gemaakt van woorden uit de talen van de niet-Nederlandse bewoners van de Kaap, uit het Maleis (b.v. *baadjie* = jasje; *piesang* = banaan), het Portugees (b.v. *kraal* = omheinde ruimte voor vee; *mielie* = mais), het Frans (b.v. *sermeinpeer* = soort peer), het Duits (b.v. *koppie* = heuvel; *krans* = steile rotswand), het Hottentots (b.v. *kierie* = stok; *kamma*, *kastig* = kwasi; *gogga* = insect; *eina!* = au!).

Hoewel een grote groep Franse Hugenoten zich in 1688 aan de

Kaap vestigde, de meerderheid van de Europese immigranten in de achttiende eeuw uit Duitsland kwam, en de bewoners van Nederlandse herkomst in 1807 naar schatting slechts een vijfde van de totale bevolking (slaven en Hottentotten meegerekend) uitmaakten, is het overgrote deel van de woordenschat van het Afrikaans uit het Nederlands afkomstig. Ongetwijfeld is het feit dat het Kaapse Nederlands gesproken werd door allerlei vreemdelingen in een min of meer verbasterde vorm, van invloed geweest op de ontwikkeling van het Afrikaans, maar in de woordenschat van het dagelijks taalgebruik is daar weinig van te merken, afgezien van het veel gebruikte, uit het Maleis afkomstige woord *baie* = veel, erg, zeer (bijvoeglijk naamwoord en bijwoord).

Veel meer opvallend zijn de veranderingen in de grammatica, vergeleken met het Nederlands. Zo zijn b.v. veel woorden korter geworden door het afvallen van uitgangen, en als bepaald lidwoord wordt voor alle zelfstandige naamwoorden *die* gebruikt, terwijl het Nederlands 'de'- en 'het'-woorden heeft. In deze opzichten kan men het Afrikaans tegenover het Nederlands echter vergelijken met het Engels tegenover het Duits. Het Duits heeft 'der', 'die' en 'das'-woorden, het Engels slechts 'the'-woorden. Het Duits heeft veel meer buigingsvormen en uitgangen dan het Engels. Het verlies van buigingsuitgangen e.d. doet zich trouwens in alle Germaanse talen in meerdere of mindere mate voor samenhangend met het typisch Germaanse verschijnsel dat het woordaccent gewoonlijk op de eerste lettergreep van een woord ligt. Men kan dan ook zeggen dat in een aantal opzichten het Afrikaans consequent en verregaand een ontwikkeling gevolgd heeft die alle Germaanse talen in hun geschiedenis vertonen. Het Afrikaans is wat dit betreft dus zeker geen uitzondering.

Datering

Hoe snel heeft de ontwikkeling van zeventiende-eeuws Nederlands tot Afrikaans zich nu voltrokken? In het algemeen vol-

trekt een sterke taalverandering zich niet in zo korte tijd als in Zuid-Afrika gebeurd is. Reconstructie van de geschiedenis van het Afrikaans is uiterst moeilijk, evenals het bepalen van het tempo van de ontwikkeling. Sommigen menen dat die zich zeer snel reeds in de zeventiende eeuw heeft afgespeeld, anderen achten het proces zo ingrijpend en zien zo weinig bewijzen voor een snelle ontwikkeling dat zij aan de gehele periode van 1652 tot het eerste deel van de negentiende eeuw denken.

De moeilijkheid is namelijk dat er weinig bekend is over de gesproken taal aan de Kaap in die eeuwen. Overgebleven is uiteraard slechts de geschreven taal en bij het schrijven bediende men zich van de officiële taal, het Nederlands, waarin de journalen, brieven, protocollen, notulen, rapporten, reisverhalen e.d. gesteld zijn. Zelden is daarin iets opgetekend of weergegeven van de gesproken taal. Vaak vinden we in brieven, vooral van ongeletterden, afwijkingen van het Nederlands die soms overeenkomst met het huidige Afrikaans vertonen. De gegevens zijn schaars, vaak afkomstig van Nederlandse en andere bezoekers aan de Kaap en ook nog niet voldoende onderzocht, zodat er geen nauwkeurig en vastomlijnd beeld van het ontstaan van het Afrikaans gegeven kan worden.

Wel is men het erover eens dat de ontwikkeling van het zeventiende-eeuwse Nederlands tot het Afrikaans zoals we dat nu kennen, aan het begin van de vorige eeuw in grote trekken haar beslag gekregen moet hebben. Vanaf 1806 staat de Kaapkolonie onder Engels bestuur en de groeiende conflicten tussen de oorspronkelijke kolonisten, de Boeren, en dit bestuur leiden ertoe dat in 1836 en volgende jaren zeer vele Boeren met de Grote Trek ver het binnenland ingaan, waar zij de republieken Transvaal en Oranje Vrijstaat stichten. Uit de grote eenvormigheid van het Afrikaans daar en dat van de Kaapse streken kan afgeleid worden dat het Afrikaans reeds voor de Grote Trek zijn eigen karakter gekregen heeft. Enkele bewaard gebleven schetsen en samenspraken in de volkstaal uit die tijd bevestigen dat.

De verklaringen van het eigenaardige van het Afrikaans hebben dus weinig zekerheid en zijn grotendeels veronderstellingen. De geschiedschrijving van het Afrikaans berust bij gebrek aan voldoende gegevens meer op theorieën en gissingen dan op feiten. In ieder geval kan bij deze taalontwikkeling gesproken worden van een samenspel van een groot aantal factoren van externe en van interne aard. Bij de vergelijking van het Afrikaans met het huidige Nederlands moet bovendien de eigen ontwikkeling van het Nederlands niet over het hoofd gezien worden. Het Afrikaans heeft vooral in zijn uitspraak veel verschijnselen die in het Algemeen Beschaafd Nederlands niet voorkomen, maar wel in enkele Nederlandse dialecten. Vaak zijn dat verschijnselen die terug te vinden zijn b.v. in de volkstaal in de zeventiende eeuw, maar ook over de gesproken taal in Nederland uit die tijd is niet zo erg veel bekend. De geschiedenis van het Afrikaans blijft dan ook een veld van onderzoek voor taalkundigen in Nederland en Zuid-Afrika.

II HET AFRIKAANS ALS CULTUURTAAL

Emancipatie van het Afrikaans

In de negentiende eeuw bleef het Nederlands de geschreven taal, die in de kerken ook als preektaal werd gebruikt terwijl het in de Boerenrepublieken bovendien de officiële taal was. Naast dit „Hoog-Hollands” stond de „Afrikaanse” spreektaal met waarschijnlijk een onderscheid tussen de taal van de Boeren en het „platte” Afrikaans van de Kaapse Kleurlingen, dat ook thans nog sterk afwijkt van het algemeen Afrikaans in uitspraak en woordenschat. Het contact met Nederland was gering en tegenover het Hooghollands en de Afrikaanse spreektaal kwam het Engels te staan, de taal van het bestuur van de Kaapkolonie en van de Engelse immigranten en kolonisten.

Het Engelse bewind streefde er vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds sterker naar Zuid-Afrika politiek en cultureel te verengelsen. In verzet daartegen ontstaat en groeit het zelfbewustzijn van de Afrikaners. In de Kaapkolonie gaan zij zich door middel van culturele en politieke actie tegen het Engels weren. De mislukte eerste Engelse annexatie van Transvaal in 1877, gevolgd door de eerste Boerenoorlog, doet het verzet groeien. De onderwerping van de Boerenrepublieken door Engeland in 1902 na de tweede Boerenoorlog wordt gevolgd door een steeds krachtiger en machtiger Afrikaans cultureel en politiek nationalisme. In en ten gevolge van die conflicten is het Afrikaans geëmancipeerd, tot cultuurtaal ontwikkeld en met het Engels de officiële taal van Zuid-Afrika geworden. De strijd voor het Afrikaans is in de Kaapkolonie begonnen. Daar verschenen reeds in de eerste helft van de negentiende eeuw geschriften in het Afrikaans. De eerste Afrikaanse taalbeweging wordt gedragen door *Die Genootskap van Regte Afrikaners*, opgericht in 1875. In de kring van dit genootschap is men er zich voor het eerst van bewust dat het Afrikaans de eigen en een zelfstandige taal is. De naam Afrikaans voor die taal

komt uit deze kring en zelfbewust noemt men zich daar Afrikaners. Zij bepleiten dat slechts de eigen taal, de spreektaal, het Afrikaans, zich naast het Engels kan en moet handhaven, en dat het Hooghollands als schrijftaal door het Afrikaans vervangen moet worden. Het genootschap stelt in een manifest: „*Daar is drie soorte van Afrikaanders. Dit moet ons in die oog hou. Daar is Afrikaanders met Engelse harte. En daar is Afrikaanders met Hollandse harte. En dan is daar Afrikaanders met Afrikaanse harte. Die laaste noem ons Regte Afrikaanders, en die veral roep ons op om an ons kant te kom staan.*”

Aanvankelijk was de groep met Afrikaanse harten klein, en was een grote meerderheid nog ten gunste van het Hooghollands boven het Afrikaans, omdat er nog geen noemenswaardige literatuur in het Afrikaans bestond en het Afrikaans als een „platte taal”, een „keukentaal” beschouwd werd, ongeschikt om als cultuurtaal te dienen. De Afrikaanse en de Hollandse harten vinden elkaar echter in hun strijd voor erkenning tegenover het overheersende Engels, en daarbij wint het Afrikaans aan aanhang. In eerste instantie verkrijgen zij officiële erkenning van het Nederlands op gelijke voet met het Engels, in 1882 in de Kaapkolonie en in 1910 in de dan gevormde Unie van Zuid-Afrika.

Na de tweede Boerenoorlog herleeft het nationaal gevoel bij de verslagen en verarmde Afrikaners in het noorden. Dan begint de opmars van het Afrikanernationalisme. Geleidelijk wint het Afrikaans veld en vervangt het in het geschreven en officiële taalgebruik het Nederlands. De tweede Afrikaanse taalbeweging lost het conflict tussen Hollands en Afrikaans op door de leuze: „Afrikaans schrijven en spreken, Hollands leren, allebei lezen”, en op die grondslag heeft de verdere ontwikkeling zich voltrokken. Het Nederlands is daarbij meer en meer op de achtergrond geraakt, naarmate het Afrikaans een volwaardige en voor alle doeleinden bruikbare taal werd. In die opbouw van het Afrikaans als cultuurtaal en als taal van wetenschap en techniek

is echter weer veel aan de Nederlandse cultuurtaal ontleend, zoals in de letterkunde uit het begin van deze eeuw te merken is. De emancipatie en erkenning van het Afrikaans in de eerste tientallen jaren van deze eeuw zijn zeer snel verlopen. Reeds spoedig ontstond een eigen, indrukwekkende letterkunde. In 1909 werd de Zuidafrikaanse Akademie voor Taal, Letteren en Kunst gesticht, die o.a. door het uitgeven van spellingregels en woordenlijsten leiding gaf aan de ontwikkeling van het Afrikaans. Vanaf 1914 werd het Afrikaans als voertaal bij het onderwijs ingevoerd. In 1916 kwam het in de kerken in gebruik. In 1925 werd het Afrikaans in de grondwet als officiële taal erkend. In 1933 verscheen de Afrikaanse bijbelvertaling. In het dagelijkse leven van Zuid-Afrika staat het Afrikaans thans volwaardig naast het Engels, waarvan het echter vooral in de spreektaal veel invloed ondergaat. In het moderne Afrikaans komen dan ook veel ontleningen aan het Engels voor.

Het is verbazingwekkend en taalkundig gezien onverklaarbaar hoe het Afrikaans zich in de zo korte tijd van een vijftigtal jaren van een „onbeschaafde”, niet geschreven taal, gesproken door een aanvankelijk cultureel en politiek onderliggende groep, ontwikkeld heeft tot een volwaardige en nieuwe cultuurtaal naast de andere, oudere Europese talen en naast het Nederlands.

Afrikaanse letterkunde

De eerste stroom van Afrikaanse letterkunde heeft een grote rol gespeeld bij de statusverheffing en erkenning van het Afrikaans. Vrij kort na de tweede Boerenoorlog en mede onder de indruk daarvan verschijnen de eerste gedichten van Marais, Celliers, Totius en Leipoldt. In korte tijd had het Afrikaans door hen een eigen poëzie op hoog niveau, met een grote verscheidenheid van vormen en inhouden. Bovendien verschenen er ook vele proza- en toneelwerken.

De eerste groep Afrikaanse dichters heeft gedichten geschreven waarvan er inmiddels vele klassiek zijn geworden in de jonge

Afrikaanse literatuurgeschiedenis. Dat geldt voor het natuurgedicht *Winternag* en voor de inboorlinggedichten, zoals *Die dans van die reën* en *Mabalel*, van Eugène N. Marais, die ook enkele bundels korte verhalen geschreven heeft. Typisch Afrikaans zijn ook de bundels van Totius, de theoloog S.J. du Toit, die meewerkte aan de Afrikaanse bijbelvertaling en de Afrikaanse psalmberijming tot stand bracht. Een geheel andere figuur is de kosmopolitische C. Louis Leipoldt, die vele volksliedjes (Slampamperliedjies) geschreven heeft. Bekend is van hem ook het dramatische gedicht *Oom Gert vertel*. Leipoldt heeft van de eerste generatie Afrikaanse dichters het grootste en meest oorspronkelijke werk op zijn naam staan.

Naast hen hebben ook anderen ertoe bijgedragen dat binnen enkele tientallen jaren een paar boekenkasten met Afrikaanse literatuur gevuld konden worden. Bekend werden de romans van D. F. Malherbe, het veelzijdige werk van C. J. Langenhoven, de historische studies van G. S. Preller, de sociale romans van Jochem van Bruggen, de poëzie van Toon van den Heever, de mooie dierenverhalen van Sangiro, de romans van C. M. van den Heever en de Bantoevertellingen van G. H. Franz. De Engelssprekende gebroeders Hobson schreven hun natuurverhalen in het Afrikaans, „want Engels is die verkeerde taal vir die veld”.

Een belangrijke vernieuwing brengt het zelfbewuste en kritische dichterschap van de zgn. „Dertigers”, die sinds de jaren dertig hun stempel op de Afrikaanse letterkunde hebben gezet. Door hen heeft de Afrikaanse literatuur de volwassenheid bereikt en kan zij zich met andere literaturen in de wereld meten. Tot de Dertigers behoren zeer verschillende figuren als W. E. G. Louw, N. P. van Wyk Louw, Elisabeth Eybers en Uys Krige. In hun werk klinkt het veeleisende pleidooi voor de individuele - dichterlijke - geest tegenover de middelmatigheid van de gesloten nationale groep. De ontwrichting van de Boerennatie door economische crises, verstedelijking en industrialisatie, en ook de

geestesproblematiek van de periode tussen de beide wereldoorlogen worden erin weerspiegeld. Meer dan bij hun voorgangers vindt men bij de Dertigers verdieping en uitbreiding van de mogelijkheden van het gedicht naar vorm en inhoud.

N. P. van Wyk Louw is lange tijd de prins der Afrikaanse dichters geweest. In zijn werk is hij zich voortdurend blijven vernieuwen. Het omvat lyrische gedichten, variërend van belijdenis- en natuurpoëzie tot experimentele verzen, en episch-dramatische gedichten in een groot aantal bundels (*Alleen-spraak*, 1935; *Die Halwe Kring*, 1937; *Gestalten en Diere*, 1942; *Nuwe Verse*, 1954; *Tristia*, 1962). Zijn grote epische gedicht *Raka* (1941) is een sprekend voorbeeld van de problematiek van de Dertigers. Bovendien heeft hij versdrama's, waarvan vooral *Germanicus* (1956) vermelding verdient, en cultureel- en politiek-kritische essaybundels geschreven.

De dichteres Elisabeth Eybers, die een aantal bundels met belijdenis- en stemmingsverzen geschreven heeft, is in Nederland niet onbekend. Een minder bekende, maar interessante prozaïst, dichter en dramaturg is Uys Krige, opvallend door zijn non-conformisme en zijn grote belangstelling voor de Franse en Spaanse literatuur. Zijn werk is veelzijdig, zij het sterk verschillend van kwaliteit. De bundel *Die Ryke Dwaas* (1934) van W. E. G. Louw was het begin van de vernieuwing door „Dertig”. Hij is een gezaghebbend criticus en evenals zijn broer N. P. van Wyk Louw een leidende figuur in het Afrikaanse culturele leven.

Van de „Veertigers”, die niet scherp van hun voorgangers te onderscheiden zijn, maar bij wie de problematiek van de Tweede Wereldoorlog en de tijd daarna een grote rol speelt, is D. J. Opperman de belangrijkste figuur. Evenals van Wyk Louw heeft hij dichtbundels, essays en versdrama's gepubliceerd. Zijn concrete en vaak gesloten poëzie is zeer boeiend; de bundeling van politieke, sociale, culturele en religieus-metafysische problemen in zeer geconcentreerde vormen maakte hem tot de moderne

Afrikaanse dichter bij uitstek. Zijn gedichten zijn te vinden in de bundels *Heilige Beeste* (1945), *Negester oor Ninevé* (1947), *Engel uit die klip* (1950), *Blom en Baaierd* (1956), *Dolosse* (1963), *Kuns-mis* (1964). Zijn *Joernaal van Jorik* (1949) is een episch gedicht dat een beeld geeft van de thematiek van zijn dichterschap, evenals *Raka* bij van Wyk Louw. Het probleem van het dichterschap komt ook aan de orde in zijn versdrama's *Periandros van Korinthe* (1954) en *Vergelegen* (1956).

In de ontwikkeling van het proza is de Afrikaanse letterkunde lange tijd in het traditionalistische en realistische blijven steken, al zijn er goede vertellingen verschenen (Mikro, J. van Melle en Boerneef). Een begin van vernieuwing is te vinden in de kritische en enigszins surrealistische verhalenbundel *Een-entwintig* (1956) van Jan Sebastian Rabie. Revolutionair was echter het verschijnen in de laatste tien jaren van een aantal romans van de zgn. „Zestigers”, waarin de traditionele kaders doorbroken worden en o.a. scherpe analyses van en kritiek op Zuidafrikaanse situaties tot uiting komen. *Sewe dae by die Silbersteins* (1962) van Etienne Leroux, een roman die ook in Nederland bekend is geworden, mede door een Nederlandse vertaling, is daar een goed voorbeeld van. Leroux schreef bovendien o.a. *Hilaria* (1959), *Een vir Azazel* (1964), *Die derde oog* (1966) en *18-44* (1967). Die kritische instelling is ook te vinden in de boeken van de jonge schrijver André P. Brink (o.a. *Lobola vir die lewe*, 1962, waarvan een Nederlandse vertaling verschenen is; *Die Ambassadeur*, 1963; *Orgie*, 1965; *Miskien nooit*, 1967). Tot de „Zestigers” behoren ook de dichter-schilder Breyten Breytenbach (dichtbundels *Die ysterkoei moet sweet*, 1964; *Die huis van die dowe*, 1967, en prozabundels *Katastrofes*, 1964; *Om te vlieg*, 1967), de dichteres Ingrid Jonker (*Rook en Oker*, 1963, en de postume bundel *Kantelson*, 1966), de prozaïst A. H. de Vries, de prozaïst en toneelschrijver (*Pa maak vir my 'n vlieër pa*, 1964) Chris Barnard en de dichter en toneelschrijver Bartho Smit (*Putsonderwater*, 1962). Intussen hebben de

„Zeventigers” zich al aangekondigd, onder wie de dichter D. P. M. Botes.

Door deze verrassende ontwikkeling is thans zowel in het proza als in de poëzie een grote hoeveelheid goede Afrikaanse literatuur aanwezig, die ook voor een Nederlands lezer de moeite waard is. Moge het hierboven gegeven beknopte overzicht aansporen tot lezen daarvan. Al te lang heeft - mede door schoolbloemlezingen - de Afrikaanse literatuur zich bij velen in Nederland in de reputatie van een zekere grappige oubolligheid verheugd.

Studie van het Afrikaans

De wetenschappelijke studie van het Afrikaans is gelijk opgekomen met de erkenning ervan als cultuurtaal. Het waren trouwens vaak dezelfde mensen die daarbij een grote rol hebben gespeeld. In het begin van deze eeuw hebben hoogleraren in de taal- en letterkunde aan de eerste Zuidafrikaanse universiteiten, die toen werden opgericht, meteen de studie van het Afrikaans ter hand genomen. Studie van het Afrikaans hing daarbij samen met studie van het Nederlands, zodat de geschiedenis en het ontstaan van het Afrikaans naast de Afrikaanse taalstrijd aandacht kregen. Het eerste proefschrift over het Afrikaans (1896) geschreven door prof. W. J. Viljoen werd trouwens al daaraan gewijd. Belangrijke werken over de geschiedenis van het Afrikaans zijn gepubliceerd door S. P. E. Boshoff, D. B. Bosman, G. S. Nienaber en J. du P. Scholtz. De hiervoor in hoofdstuk I gegeven uiteenzetting over het ontstaan van het Afrikaans berust voor het overgrote deel op hun theorieën. Naast de historische studie is ook de beschrijving van het moderne Afrikaans aan de orde gekomen. Het Afrikaanse woordenboek is opgezet (J. J. Smith, P. C. Schoonees, F. J. Snyman). Klankleer (T. H. le Roux, P. de V. Pienaar, M. de Villiers) en grammatica (J. J. le Roux, E. C. Pienaar, A. C. Bouman, W. Kempen en M. de Villiers) zijn en worden bestudeerd. Dialectonderzoek is verricht door S. A. Louw en A. J. Coetzee.

Hebben veel taalkundigen actief deelgenomen aan de taalstrijd door publikaties in en over het Afrikaans en door het opstellen van spellingregels, schoolgrammatica's en vaktaalwoordenlijsten, ook in de letterkunde was er van het begin af aan nauw contact tussen universitair bedrijf en literaire beweging. Verschillende Afrikaanse schrijvers en dichters waren of zijn hoogleraar in het Afrikaans aan een der universiteiten, b.v. D. F. Malherbe, C. M. van den Heever, N. P. van Wyk Louw, W. E. G. Louw, Ernst van Heerden en D. J. Opperman. Andere hoogleraren wijden zich behalve aan de studie van de Afrikaanse literatuurgeschiedenis aan de literaire kritiek en het literair-wetenschappelijk onderzoek, zoals G. Dekker, F. E. J. Malherbe, R. Antonissen, T. T. Cloete, A. P. Grové, H. v. d. M. Scholtz, F. I. J. van Rensburg en P. D. van der Walt.

De universitaire studie van het Afrikaans is in Zuid-Afrika altijd samengegaan met die van het Nederlands. Ook thans nog worden aan de Zuidafrikaanse universiteiten (het zijn er inmiddels zestien) het Nederlands en het Afrikaans tesamen bestudeerd, waarbij aan beide ongeveer evenveel tijd wordt besteed door de studenten. Niet alleen de oudere Nederlandse taal en literatuur, maar ook de moderne komen daarbij aan de orde. Dit is des te opmerkelijker, omdat sinds 1925 het Nederlands in Zuid-Afrika buiten de universiteit en de middelbare school, waar enkele Nederlandse boeken gelezen moeten worden, feitelijk geen rol meer speelt. Bovendien is ook de oude „navelstreng-gedachte”, volgens welke het Afrikaans culturele leven historisch en actueel gevoed wordt uit de Nederlandse cultuur, aan het verdwijnen ten gevolge van de gegroeide culturele zelfstandigheid en het verminderde contact met Nederland. De positie van het Nederlands aan de Zuidafrikaanse universiteiten is dan ook niet onomstreden.

Wordt in de studie van het Afrikaans in Zuid-Afrika dus zeer veel aandacht besteed aan het Nederlands en worden daar op de middelbare scholen tenminste een paar Nederlandse boeken ge-

lezen, het omgekeerde is in Nederland bepaald niet het geval. Bij de universitaire studie van het Nederlands worden geen of slechts weinig aandacht en tijd besteed aan het Afrikaans. Wel heeft de Universiteit van Amsterdam een leerstoel voor het Afrikaans, zodat men daar Afrikaanse taal- en letterkunde als hoofdvak of als bijvak kan studeren. De Zuidafrikaanse letterkundigen N. P. van Wyk Louw en H. v. d. M. Scholtz hebben daar gedoceerd; sinds 1963 is deze leerstoel echter vacant. Ook aan de Rijksuniversiteit in Leiden worden colleges in de Afrikaanse taal- en letterkunde gegeven.

III KENMERKEN VAN HET AFRIKAANS

Op het eerste gehoor of gezicht doet het Afrikaans de Nederlander die er niet mee vertrouwd is, vreemd aan. Het lijkt een kinderachtig, verbasterd en vaak onbegrijpelijk soort Nederlands; soms wordt het als charmant, vaak ook als lachwekkend ervaren. Die eerste indruk verdwijnt snel wanneer men enigszins aan het Afrikaans gewend is, wat gemakkelijk gaat. Een Nederlander zal als hij iets weet van de spelling, de uitspraak en de grammatica van het Afrikaans, met het begrijpen van gesproken of geschreven Afrikaans weinig moeite hebben. Om dit aan te tonen en om hen die zich de toegang tot het Afrikaans willen verschaffen, op weg te helpen worden in het hier volgende enkele kenmerkende verschillen van het Afrikaans met het Nederlands uiteengezet. Behalve voorbeelden worden daarbij ook verwijzingen door middel van cijfers gegeven naar deze verschijnselen voor zover die voorkomen in enkele stukken Afrikaans proza en twee gedichten, die aan deze uiteenzetting worden toegevoegd. De lezer kan zich op die manier met het Afrikaans vertrouwd maken en zelf de proef op de som nemen.

1. *Spelling*

De spelling van het Afrikaans berust op de zgn. vereenvoudigde Nederlandse spelling en staat vaak dichter bij de uitspraak dan de Nederlandse spelling. Onnodige letters worden zoveel mogelijk vermeden en met de taalgeschiedenis wordt alleen rekening gehouden wanneer dit noodzakelijk is. Het schriftbeeld van het Afrikaans kan een Nederlander dus voor twee problemen stellen, n.l. ten eerste dat het een uitspraak of vorm weergeeft die inderdaad enigszins van het Nederlands verschilt, b.v. *bietjie* = beetje; *lewe* = leven; *vir* = voor (*dorstig vir* = dorstig naar); *ver-* = voor-; *sag* = zacht; *doring* = doorn; *jakkals* = jakhals; *trop* = troep; *soos* = zoals; *bemp* = hemd; *syfer* = sijpelen; *stukkend* = stuk; *makriel* = makreel; *oeste* =

oogsten; *moeg* = moe; *plaas* = plaats; *effens* = even; *as* = als; *laas* = laatst¹¹, en ten tweede dat een aan het Nederlands gelijk woord alleen maar anders gespeld kan zijn, b.v. *weke* = weken; *affêre* = affaire; *kousaal* = causaal; *masjien* = machine; *eties* = etisch; 'n = een; *breë* = brede; *blou* = blauw; *lag* = lach¹². De Nederlander die niet vertrouwd is met het Afrikaans, kan het tweede geheel en het eerste ten dele wegnemen door wat hij op schrift ziet, hardop te lezen; hij zal het op het eerste gezicht onduidelijke woord dan vaak gemakkelijk herkennen, b.v. *agtuur* = acht uur; *velskoene* = schoenen uit dierevel; *agterdogtig* = achterdochtig; *ontsaglik* = ontzaglijk¹³. Opmerking verdient nog dat in het Afrikaans niet ij, maar y gespeld wordt.

2. Klinkers en medeklinkers

In een aantal woorden heeft het Afrikaanse woord een andere klinker dan het overeenkomstige Nederlandse. Soms heeft het Afrikaans dan een vorm bewaard die in het zeventiende-eeuwse Nederlands wel gangbaar was. Voorbeelden van deze gevallen zijn:

Afr. ê of e voor r = Ned. aa, b.v. *perd* = paard; *regverdig* = rechtvaardig²¹; Afr. a voor r = Ned. e, b.v. *vars* = vers; Afr. o = Ned. u, b.v. *nommer* = nummer²²; Afr. i = Ned. e, b.v. *dink* = denk²³; Afr. eu = Ned. oo, b.v. *deur* = door²⁴.

Klinkers die in spelling niet verschillen, worden in het Afrikaans soms wel iets anders uitgesproken dan in het Nederlands. De lange oo en ee b.v. zijn minder open en helder. In vele woorden, b.v. *ons*, *kans*, *mens* worden de klinkers o, a, e, gevolgd door n + s, door de neus en iets gerekt uitgesproken, waarbij de n dan niet uitgesproken wordt (men denke ter vergelijking aan het Frans).

Wat de medeklinkers betreft wijkt het Afrikaans af in de klanken sk = Ned. sch, b.v. *skool* = school; *beskerm* = bescherm²⁵, en in de s die ook daar gezegd en geschreven wordt

waar het Nederlands een *z* heeft, b.v. *so* = zo; *huise* = huizen; *swart* = zwart; *suid* = zuid²⁶.

3. Verkorting en samentrekking

In het Afrikaans zijn niet alleen veel uitgangen weggevallen die het Nederlands alleen nog maar schrijft, zoals de meervouds-uitgang *-n*, b.v. *mense* = mensen, maar ook zijn vaak slotklanken en uitgangen afgevallen die in het Nederlands zijn gehandhaafd, zoals de *t* na *p*, *k*, *f*, *s*, *g*, b.v. *gehoop* = gehoopt; *naak* = naakt; *hoof* = hoofd; *kis* = kist; *naas* = naast; *reg* = recht; *nag* = nacht; *vlug* = vlucht³¹.

Het Afrikaans woord is dus vaak korter dan het overeenkomstige Nederlandse woord. Dit is ook het geval bij de werkwoordsvormen (zie §4) en bij woorden als b.v. *toe* = toen; *na* = naar; *sy* = zijn; *my* = mijn; *saam* = samen; *oop* = open; *brons* = bronzen³².

Soms verschilt een Afrikaans woord sterk van het overeenkomstige Nederlandse doordat middenin een woord een klank is weggevallen. Dit is vooral het geval bij een *g*, *d* of *v* tussen twee klinkers; bij een *g* in b.v. *eie* = eigen; *teen* = tegen; *reën* = regen; *dae* = dagen; *voël* = vogel; *goeie môre* = goede morgen; *kry* = krijgen; *sê* = zeggen; *lê* = leggen, liggen; *dra* = dragen; *vra* = vragen³³; bij een *d* in b.v. *paaie* = paden; *oue* = oude; *ouers* = ouders; *raai* = raden; *laai* = lade, laden (werkw.); *hou* = houden; *ly* = lijden³⁴; bij een *v* in b.v. *aand* = avond; *goeie naand* = goede avond; *toor* = toveren; *oor* = over; *orals* = overal; *bo* = boven; *gee* = geven; *glo* = geloven; *bly* = blijven³⁵.

In een aantal van de gegeven voorbeelden is te zien hoe door verkorting en samentrekking beide het Afrikaanse woord soms bijna onherkenbaar van het Nederlandse verschilt, b.v. *sê* = zeggen; *lê* = leggen, liggen; *glo* = geloven; *bly* = blijven. Dit geldt ook voor het werkwoord *hê* = hebben met *het* = heeft, en voor b.v. *boord* = boomgaard³⁶.

4. Het werkwoord

Vergeleken met het Nederlands is de grammatica van het Afrikaanse werkwoord zeer eenvoudig.

In de eerste plaats kent het Afrikaans vrijwel geen vormen meer die overeenkomen met de onvoltooid verleden tijd in het Nederlands, b.v. hij werkte, bouwde, nam, sliep. De verleden tijd wordt in het Afrikaans uitgedrukt door vormen die overeenkomen met de Nederlandse voltooid tegenwoordige tijd, b.v. *hy het gewerk, hy het gebou, hy het geneem, hy het geslaap*. In deze samengestelde werkwoordsvormen wordt dus gebruik gemaakt van het werkwoord hebben, b.v. *hy het gekom* = hij kwam, is gekomen; *hy het geval* = hij viel, is gevallen; *hy het gaan sit* = hij ging zitten, is gaan zitten⁴¹; de vorm *is* wordt gebruikt voor de verleden tijd van de lijdende vorm, b.v. *Hy is gister deur 'n motor raakgery* = Hij werd/is gisteren door een auto aangereden. In een verhaal of vertelling wordt in het Afrikaans vaak de vorm van de tegenwoordige tijd gebruikt, waar het Nederlands de onvoltooid verleden tijd gebruikt, b.v. *Soos ek gisteraand nog vir my vrou sê* = Zoals ik gisteravond nog tegen mijn vrouw zei⁴². In de tweede plaats zijn in het Afrikaans samenhangend met het verdwijnen van de vormen voor de onvoltooid verleden tijd ook de sterke werkwoordsvormen verdwenen, b.v. *hy het gegryp* = hij greep, heeft gegrepen; *hy het gevind* = hij vond, heeft gevonden; *hy het gegee* = hij gaf, heeft gegeven; *hy het geloop* = hij liep, heeft gelopen⁴³. In de derde plaats zijn de uitgangen van de onbepaalde wijs afgefallen, b.v. *om te werk* = om te werken; *om te loop* = om te lopen, en zijn ook de uitgangen van de tegenwoordige tijd afgefallen, b.v.

<i>ek</i>	ik loop	<i>ek</i>	ik werk
<i>ji</i>	jij loopt	<i>ji</i>	jij werkt
<i>hy</i>	hij loopt	<i>hy</i>	hij werkt
<i>ons</i>	wij lopen	<i>ons</i>	wij werken
<i>julle</i>	jullie lopen	<i>julle</i>	jullie werken
<i>hulle</i>	zij lopen	<i>hulle</i>	zij werken

Daardoor wordt in het Afrikaans voor 'de onbepaalde wijs en voor alle personen van de tegenwoordige tijd een en dezelfde vorm gebruikt, b.v. *werk* = werk, werkt, werken; *loop* = loop, loopt, lopen⁴⁴. Bovendien zijn ook de uitgangen van het verleden deelwoord afgefallen, b.v. *gewerk* = gewerkt; *gebou* = gebouwd; *geloop* = gelopen; *gevind* = gevonden⁴⁵.

Het Afrikaans kent dus voor het overgrote deel der werkwoorden slechts twee vormen, de eerste voor de onbepaalde wijs en de tegenwoordige tijd in alle personen, b.v. *loop*, *werk*⁴⁴, en de tweede voor de vorming van de verleden tijd die samengesteld wordt uit de eerste met voorvoeging van *ge-*, b.v. *geloop*, *gewerk*, plus *het* = heeft⁴⁵. Op dit eenvoudige werkwoordstelsel bestaan slechts enkele uitzonderingen. De volgende oude en met het Nederlands overeenkomende verleden-tijdsvormen worden nog gebruikt: *had*, *was*, *sou*, *wou*, *kon*, *moes*, *mog*⁴⁶. Een bijzonder geval is ook *verloor* = verlies, verliest, verliezen, omdat in dit werkwoord in het Afrikaans de oude verleden-tijdsvorm die van de tegenwoordige tijd heeft verdrongen. De werkwoorden 'hebben' en 'zijn' kennen bovendien nog aparte vormen voor de onbepaalde wijs, n.l. *hê*, *wees*; in de tegenwoordige tijd wordt voor alle personen gebruikt: *het*, *is*⁴⁷.

Opmerking verdient voorts dat bij de werkwoorden *doen*, *gaan*, *sien*, *slaan* en *staan* de vorm op -n ook in het enkelvoud van de tegenwoordige tijd gebruikt wordt, b.v. *ek gaan*; *jy sien*; *hy doen*; *julle slaan*⁴⁸.

5. Lidwoord en voornaamwoorden

Een is in het Afrikaans altijd het telwoord. Naast het onbepaalde lidwoord '*n*' = een kent het Afrikaans, vergelijkbaar met het Engels, slechts één bepaald lidwoord, *die*, dat voor alle zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud en in het meervoud gebruikt wordt, b.v. *die man(ne)*; *die vrou(e)*; *die kind(ers)*; *die huis(e)*; *die boek(e)*⁵¹, waar het Nederlands 'de' of 'het' gebruikt. Als aanwijzende voornaamwoorden worden *hierdie* (=

deze, dit) en *daardie* of *dié* (=dit, dat) gebruikt, b.v. *hierdie manne*=deze mannen; *daardie/dié boek*=dat boek⁵². Verder wordt *dit* gebruikt, b.v. *Dis goed dat jy dit gedoen het*=Het is goed dat jij dat hebt gedaan⁵³.

Ook bij het persoonlijk voornaamwoord wijken enkele vormen in het Afrikaans af van die in het Nederlands, b.v. *ek*=ik; *hom*=hem; *dit*=het; *dis*=het is; *ons*=wij; *julle*=jullie; *hulle*=zij, hun, hen⁵⁴. *Ons* is zowel onderwerpsvorm als voorwerpsvorm in het Afrikaans, terwijl *hulle* ook de functie van het Nederlandse 'hun' en 'hen' vervult, b.v. *Ons sien hulle*=wij zien hen; *ons gee hulle*=wij geven hun. De vorm 'zich' kent het Afrikaans niet, b.v. *hy skaam hom*=hij schaamt zich⁵⁵. Bij het bezittelijk voornaamwoord wijkt *hulle*, *hul* (=hun) en *joune* (=die van jou) af van het Nederlands⁵⁶. Zwakke vormen van het persoonlijk voornaamwoord zoals het Nederlands *die* heeft in: 'k, je, ie, we, ze, naast: ik, jij, hij, enz., kent het Afrikaans niet. In het Afrikaans is *wat* de vorm van het betrekkelijk voornaamwoord voor alle geslachten en voor enkel- en meervoud, b.v. *Dis die man wat ek gister ontmoet het*=Dit is de man die ik gisteren ontmoet heb; *die boeke wat voorgeskryf is*=de boeken die voorgeschreven zijn⁵⁷.

Als vragende voornaamwoorden kent het Afrikaans *wie* en *watter*, te vergelijken met 'wat voor een' in het Nederlands⁵⁸. Het onbepaalde 'men' komt in het Afrikaans niet voor; de vormen die hier het meest mee overeenkomen, zijn ('n) *mens* en *hulle*, b.v. '*n Mens moet versigtig wees*=Men moet voorzichtig zijn; *Hulle sê*=Men zegt.

6. Zelfstandige naamwoorden

Meervoudsvormen op -s komen in het Afrikaans veel voor, ook in woorden die in het Nederlands vormen op -n hebben, b.v. *bewegings*; *vorms*; *blindes*; *siekes*⁶¹.

Een constructie als 'Jan zijn fiets' heeft in het Afrikaans wijde toepassing gevonden, ook in gevallen als b.v. *die tafel se poot*,

=de poot van de tafel; *hierdie lande se bevolking* = de bevolking van deze landen. Ook voor het vrouwelijk enkelvoud en het meervoud wordt deze constructie gebruikt, b.v. *ma se hoed* =moeders hoed; *die kinders se klere* =de kleren van de kinderen⁶².

Het in het Afrikaans veel gebruikte verkleinwoord heeft de uitgang -ie, b.v. *blommetjie* =bloempje; *voëltjie* =vogeltje; *huisie* =huisje⁶³. Bijzondere vormen zijn b.v. *koppietjie* =kopje; *mandjietjie* =mandje, naast *koppie* en *mandjie*.

7. Zinsbouw

Een van de opvallendste verschijnselen voor een Nederlander in de zinsbouw van het Afrikaans is het zgn. dubbele *nie* voor de ontkenning, b.v. *niemand het daaraan gedink nie* =niemand heeft daaraan gedacht; *hy drink nie (geen, nooit) koffie nie* = hij drinkt geen (nooit) koffie; *dit het ek nie geweet nie* =dat wist ik niet; *hy lyk vir my glad nie gesond nie* =hij lijkt mij helemaal niet gezond; *hy kon nie slaap nie* =hij kon niet slapen; *hy het nie geweet hoe dit gedoen word nie* =hij wist niet hoe dat gedaan werd⁷¹. In het laatste voorbeeld wordt de hele zin afgesloten met een tweede *nie*, dat helemaal aan het einde geplaatst wordt en dus volgt op de bijzin die zelf niet ontkend wordt.

Een bijzondere vorm van ontkenning is *moenie* (een samentrekking uit *moet nie*) in b.v. *moenie so baie rook nie (jy moet nie so baie rook nie)* =je moet niet zo veel roken; *moenie dit doen nie* =doe dat niet.

Waar het Nederlands zegt: hij ligt te lezen, ik zat te schrijven, zij stonden te praten, zegt het Afrikaans: *hy lê en lees, ek het gesit en skryf, hulle het gestaan en praat*⁷². Waar het Nederlands zegt: hij loopt het huis in, zegt het Afrikaans: *hy loop in die huis in*. Een typisch verschijnsel in het Afrikaans is ook de herhaling in vormen als b.v. *hy het sy werk speel-speel klaargekry* =hij heeft zijn werk spelenderwijs afgekregen.

De Afrikaanse zinsbouw kent verschillende verschijnselen die in het Nederlands niet voorkomen. De vereenvoudiging van vormen, vooral bij het werkwoord, heeft in het Afrikaans een tegenwicht gekregen in allerlei mogelijkheden in de zinsbouw.

8. Woordenschat

Dat in het Afrikaans een aantal woorden o.a. uit het Maleis, het Portugees en het Hottentots zijn opgenomen, werd reeds vermeld en het bekendste voorbeeld, *baie* = veel, erg, zeer, werd reeds genoemd⁸¹. In het moderne Afrikaans komen veel anglicismen voor, b.v. *enjins* = machines; *motor* = auto; *platform* = perron; *ek wonder* = ik vraag me af⁸².

Soms blijkt dat een in het Nederlands bekend woord in het Afrikaans een enigszins andere betekenis of toepassing heeft, b.v. *bees* = rund; *amper* = bijna, net niet; *stadig* = langzaam; *goed* = spul (len), dingen; *langs* = naast; *rukkie* = tijdje; *vin-nig* = vlug; *raas* = lawaai maken; *kos* = eten; *aanstryk* = voortlopen; *klip* = steen; *pyl* = koersen; *vererg* = ergeren, ge-ergerd⁸³. Soms zal een Afrikaans woord vooral moeilijkheden opleveren omdat het ermee aangeduide in Nederland onbekend is, b.v. *outa* = oude niet blanke; *klong* = niet-blank jongetje (*kleinjong*); *biltong* = gedroogd vlees⁸⁴. Voorts heeft men in het Afrikaans nogal wat eigen woorden en benamingen gemaakt, b.v. *vonkprop* = bougie; *duikweg* = tunnel; *vuurbout-jie* = lucifer; *afneem* = fotograferen; *woonstel* = flat; *skemerkelkie* = cocktail; *moltrein* = metro.

Bij het lezen van een Afrikaanse tekst zullen bepaalde woorden en uitdrukkingen een Nederlander als hij geen Afrikaans woordenboek bij de hand heeft, slechts uit het verband duidelijk worden. Gewoonlijk zal dit echter geen onoverkomelijke problemen opleveren.

De finesses van een taal, ook van het Afrikaans, zoals idiomatische uitdrukkingen en dergelijke, b.v. het typisch Afrikaanse *stadig oor die klippe* = kalm aan (langzaam over de stenen),

leert men natuurlijk pas kennen als men met die taal vertrouwd is geraakt.

IV DE PROEF OP DE SOM

De hier volgende teksten bieden de mogelijkheid tot kennismaking met het Afrikaans. Ze zijn alle Afrikaans in dubbele zin, n.l. in (niet te gemakkelijk) Afrikaans en spelend in Afrika. Bij woorden en vormen die een vreemdheid vertonen voor de Nederlandse lezer, is verwezen naar de kenmerken van het Afrikaans die in het vorige hoofdstuk besproken zijn. Om gemakkelijk van deze teksten naar het vorige hoofdstuk te kunnen komen zijn de verwijzingen in een getal van twee cijfers gegeven, waarvan het eerste correspondeert met het nummer van de paragraaf waarin het verschijnsel is besproken. De aanduiding³³ achter een woord is dus een verwijzing naar iets besproken in paragraaf 3 van het vorige hoofdstuk.

Sangiro, *Uit oerwoud en vlakte*, 1921 (uitgave van Nasionale Boekhandel, Kaapstad) - fragment.

Opm. *renoster* = rinoceros

„Die⁵¹ klein renostertjie⁶³ staan⁴⁸ aan die⁵¹ kant van die moeras en aanskou^{25 44} met ongeduld hoe die twee ouers³⁴ knie-diep in die water en gras rondplas⁴⁴. Watter⁵⁸ aardigheid kon⁴⁶ daar nou aan wees⁴⁷ om by die miserabele koue³⁴ weer nog in die modder te staan? Hy was net so²⁶ bly dat tog¹² eindelijk¹², ná weke¹² van onophoudelike reën³³, die son²⁵ weer te voorskyn²⁵ kom^{44 42}, en hy het⁴⁷ hom⁵⁵ naas³¹ 'n¹² warm bossie⁶³ neergevly⁴⁵ in die hoop om ongestoord in die sonskyn te kan⁴⁴ droom⁴⁴; maar hy het⁴⁷ nog nie⁷¹ eens behoorlik reg³¹ gelê^{36 45} nie⁷¹, toe³² die twee oues^{34 61} die boom waarteen³³ hulle⁵⁴ gestaan en skuur^{72 25} het, verlaat^{44 42}; en die gedagte¹² dat hulle⁵⁴ te versal^{26 44} gaan, het hom⁵⁴ ongerus³¹ gemaak⁴⁵ en laat⁴⁴ opstaan. Waarvoor sou⁴⁶ so 'n klein renostertjie dan ook al bang wees⁴⁷? Hy het in sy³² kort bestaan al uitgevind⁴³ dat hy 'n paar vyande het. By die laaste¹¹ wandeling na³² die vlakte, naamlik, is hy deur²⁴ lecus⁶¹ aangeval⁴⁵; en alleen die teenwoordigheid³³ van

altwee die ouers het hom gered. Dit⁵³ was nie al nie⁷¹, want op die terugtog³¹ teen die berg uit hierheen moes⁴⁶ hulle lelik vlug³¹ ⁴⁴ vir¹¹ 'n trop¹¹ olifante, en sy³² angs³¹ is vergroot toe³² hy sien⁴⁸ dat selfs sy ouers in dié⁵² geval nie aan weerstand gedink²³ ⁴³ het nie⁷¹, maar in alleryl die hasepad²⁶ gekies⁴³ het. Hulle moet dus tog vreeslik gevaarlike goed⁸³ wees, dié olifante. Wat verlang hy ook weer erg vandag na³² die vlakte, waar die son lekker warm skyn, en waar nie so baie⁸¹ reën en modder is nie! Wanneer sou die ouers dan weer wil⁴⁴ trek⁴⁴? Die hele plek hier is werklik al een moeras."

Etienne Leroux, *Sewe dae by die Silbersteins*, 1962 (uitgawe van Human en Rousseau, Kaapstad) - fragment.

„Henry word om agtuur¹³ wakker en kyk⁴⁴ vas³¹ in twee brons³² oë³³. Op die⁵¹ tafeltjie⁶³ langs⁸³ sy³² bed het⁴⁷ iemand 'n¹² konfoor van versierde geelkoper neergesit²³. Die⁵¹ handvatsels⁶¹ skarnier²⁵ ⁴⁴ in die baardpunte van twee sataniese¹² gesigte²⁶ ¹² en die koppie⁶³, waarin hy aanstons¹² sy koffie sal²⁶ tap⁴⁴, is so²⁶ groot soos¹¹ 'n bakkie⁶³. Nadat hy dit⁵⁴ eers³¹ 'n hele rukkie⁸³ beskou²⁵ ⁴⁵ het⁴⁷, draai⁴⁴ hy die kraantjie oop³² en vul⁴⁴ die koppie. Dis⁵⁴ heerlike¹² Mokka-koffie en hy drink twee koppies vinnig⁸³ na mekaar.

Die geluide van alle huishoudelike enjins⁸² het⁴¹ opgehou³⁴ ⁴⁵ en die⁵¹ hele Welgevonden is besig²⁶ om produktief te raas⁸³. In die verte dreun⁴⁴ vragmotors³¹ ⁶¹ ⁸², swaar²⁶ masjinerie¹² en allerhande onbepaalbare toestelle wat⁵⁷ iets te doen het⁴⁷ met die wynbedryf. Orals³⁵ in die huis en buitekant klink mensestemme. Hy besluit dat dit⁵⁴ tyd is om op te staan en gaan⁴⁸ na³² die badkamer waar twee enorme, swart²⁶ leeu koppe oor³⁵ 'n geteëlde³³ wel hang⁴⁴. Hy druk die knoppies⁶³ op die snoete van die leeus⁶¹ en hulle⁵⁴ braak twee strome water, warm en koud, uit hulle⁵⁶ gapende bekke. Die bad is binne 'n omme-sientjie gevul. Terwyl hy in die water ronddryf, beskou hy die wit, swart en bottelgroen kleurskakerings²⁵ ⁶¹ van die vertrek.

Toe³² hy in sy kamer terugkom, vind hy dat iemand intussen sy kos⁸³ ingebring^{23 43} het. Nadat hy klaar geëet⁴⁵ en klaar aangetrek^{43 45} het, gaan hy na buite en ontmoet Jock op die stoep - geklee³⁴ soos¹¹ 'n boer in 'n kakiebroek, -hemp¹¹ en vel-skoene^{13 25}."

Elisabeth Eybers, *Verhaal uit Die ander dors*, 1946 (uitgawe van Constantia, Johannesburg).

'n¹² Vrou het⁴¹ stil geword⁴⁵ van baie⁸¹ wag^{31 44}:
die⁵¹ aarde het⁴¹ gegly⁴³ deur²⁴ die spiraal
van dag na³² nag³¹, was beurtelings groen en vaal,
en sy²⁶ het soms gehuil en soms gelag^{45 12}.

Ook was sy dikwels¹² wakker in die nag,
maar sy het in haar woning en op straat
gewoon gehandel en gewoon gepraat
en niemand het geweet⁴⁵ hoedat sy wag.

Verlange word aanvaarding, langsaamaan²⁶,
want wag is beurtelings hoop en wanhoop, tot
die twee versmelt⁴⁴ en stilte alleen bestaan⁴⁸.
En deur die jare het sy self²⁶ die slot
van die verhaal geword: haar stilte en krag³¹
was skoner²⁵ as¹¹ die dag waarop sy wag.

D. J. Opperman, *Kersliedjie*^{31 63} uit *Blom en Baaierd*, 1956
(uitgawe van Nasionale Boekhandel, Kaapstad).

Opm. *haai Karoo* (r. 1) = zeer droog, onherbergzaam deel van
de Kaapprovincie; *kierie* (r. 3) = stok; *plakkie* (r. 6) = soort
vetplant; *Distrik Ses* (r. 7) = kleurlingen-achterbuurt in Kaap-
stad; *bantam* (r. 16) = kip.

Drie outas⁸⁴ het⁴⁷ in die⁵¹ haai Karoo
die ster gesien²⁶ en die engel geglo^{36 45},

hul⁵⁶ kieries⁶¹ en drie bondels²² gevat
en aangestryk^{83 43} met 'n jakkalspad¹¹

al agter¹² die⁵¹ ding wat⁵⁷ skuiwend²⁵ skyn^{25 44 42}
op 'n¹² plakkie, 'n klip⁸³, 'n syferfontein¹¹,

oor³⁵ die sink²⁶ en die sak²⁶ van Distrik³¹ Ses²⁶
waar 'n kersie^{21 63} brand in 'n stukkende¹¹ fles,

en daar tussen esels²⁶ en makriel¹¹
die krip¹² gesien en neergekniel⁴⁵.

Die skaapvet²⁵, eiers⁶¹ en biltong⁸⁴
nederig gelê^{36 45} voor God se⁶² klong⁸⁴

en die Here gedank in gesang en gebed
vir¹¹ 'n kindjie wat⁵⁷ ook dié⁵² volk sou⁴⁶ red⁴⁴ . . .

Oor³⁵ die hele affêre¹² het⁴⁷ uit 'n hoek
'n broeis³⁴ bantam agterdogtig¹³ gekloek⁴⁵.

Jan Sebastian Rabie, *Droogte* uit *Een-en-twintig*, 1956 (uitgawe van Balkema, Kaapstad).

Opm. *assegaai* = Bantoespeer; *Ngoma* = Bantoedans; *Kaffer* = benaming in de volkstaal voor een Bantoe; *Inkoos* = baas (Bantoewoord).

Hoë³³ pilare¹² stof loop⁴⁴ oor³⁵ die⁵¹ bruin vloer van die⁵¹ aarde. Die wortels van die verskroeide²⁵ gras wag^{31 44} op reën³³; dorstig vir¹¹ groen liefde trek⁴⁴ die ontsaglike^{26 13} dorre vlakke eindeloos uit na³² sy³² horison²⁶. Een reguit³¹ lineaal-gestrekte spoorweglyn pyl⁸³ van onder die middagson-gloed²⁶ na³² waar 'n¹² nag³¹ fluwelig koel met sterre sal²⁶ wees⁴⁷. Die land-skap²⁵ is dié⁵² van droogte. Klein soos¹¹ twee korrels sand²⁶ bou⁴⁴ 'n¹² witman en 'n swartman²⁶ 'n muur. Vier mure. Dan 'n dak. 'n Huis.

Die swartman dra³³ blokke steen aan en die witman plaas¹¹ hulle⁵⁴ in die muur. Die witman staan⁴⁸ binne¹² die mure waar daar effens¹¹ skadu²⁵ is. Hy sê³⁶:

„Jy moet buite werk⁴⁴. Jou vel is swart, jy kan die son beter verdra³³ as¹¹ ek⁵⁴.”

Die swartman lag¹² 44 teen³³ sy³² spiere se⁶² geglinster in die son. ’n Honderd jaar gelede het⁴⁷ sy voorouers³⁴ donker oeste¹¹ met hul⁵⁶ assegaaië gemaai⁴⁵ en die drif³¹ van die swart son in hul ledemate, in die Ngoma-dans uitgetrap. Nou lag die swartman terwyl hy begin frons⁴⁴.

„Waarom praat jy altyd van my³² swart vel?” vra³³ hy.

„Jy is⁴⁷ vervloek⁴⁵”, sê die witman. „Lang gelede het my God jou met duisternis vervloek.”

„Jou God is wit”, verweer⁴⁴ die swartman kwaad. „Jou God lieg! Ek⁵⁴ is⁴⁷ lief vir¹¹ die son en ek vrees die nag!”

Die witman praat dromerig voort: „Lang gelede het⁴¹ my voorvaders oor³⁵ die see ²⁶ gekom⁴⁵. Van ver het hulle⁵⁴ gekom, in wit skepe²⁵ hoog soos¹¹ bome, en op die land het hulle waens³³ gebou en met die seile²⁶ van hul⁵⁶ skepe oordek³⁵. Ver, ver het hulle gereis en hul kampvuur-asse wyd oor hierdie⁵² groot en barbaarse land versprei. Maar nou is hul kinders⁶¹ moeg¹¹, ons⁵⁴ wil huise bou en julle swartes⁶¹ leer⁴⁴ om in vrede met ons te lewe¹¹. Dit⁵³ is hoog tyd, selfs²⁶ al sal⁴⁴ julle velle altyd swart bly³⁶. . .”

Trotsig verset²⁶ die swartman hom⁵⁵: „En my voorouers het hul assegaaië in die bloed van joune⁵⁶ gedoop en gesien dat dit rooi³⁴ is soos ons s’n”.

„Dis⁵⁴ tyd dat jy die bloedige verlede vergeet”, sê die witman verdrietig, „kom, jy moet leer om saam³² met my te werk. Ons⁵⁴ moet⁴⁴ hierdie huis bou”.

„Jy kom om my te leer dat God wit is, dat ek ’n huis vir¹¹ die witman moet bou!” Die swartman staan⁴⁸ met gevoude arms⁶¹. „Kaffer!” roep die witman, „sal jy nooit niks verstaan nie⁷¹! Doen⁴⁸ wat ek sê!” „Ja, baas”, brom die swartman.

Die swartman dra blokke steen en die witman plaas hulle in die muur. Hy maak die mure sterk. Die son blaak moorddadig neer. Ver, soos 'n enigste boom in die dorsland³¹, loop 'n hoë pilaar stof op die bewende horison.

„Verdomde hitte!” brom die witman, ” as¹¹ dit⁵⁴ maar wil reën^{33 44}.”

Hy vee³³ die sweet²⁶ vererg⁸³ van sy voorkop weg en hy kom styf regop³¹ om weer te sê:

„Jou voorouers is dood. Dis tyd dat jy hulle vergeet.”

Swyend^{26 33} kyk die swartman hom⁵⁴ aan met oë³³ wat⁵⁷ antwoord: Jou voorouers is ook dood. Ons is alleen hier.

Alleen 'in die dorre en verlate vlakte bou die witman en die swartman 'n huis. Hulle praat nie met mekaar nie⁷¹. Hulle bou die vier mure en dan die dak. Die swartman werk buite in die son en die witman binne in die skadu. Nou kan die swartman slegs¹² die witman se⁶² kop en skouers^{25 34} sien. Hulle lê³⁶ die dak.

„Baas”, vra³³ die witman oplaas¹¹, „waarom het jou huis dan geen deure en vensters nie?”

Die witman het⁴¹ treurig geword⁴⁵. „Dit⁵³, ook, kan jy nie verstaan nie”, sê hy sag³¹. „Lank gelede in 'n ander land het my voorgeslagte¹² mure gebou om die see uit te hou³⁴. Dik, waterdigte mure. Daarom het my huis ook geen deure en vensters nie.”

„Maar hier is g'n groot water nie!” roep die swartman uit, „die sand is droog soos 'n skedelbeen²⁵!”

Jy is die see, dink²³ die witman, sonder om verder te praat.

Hulle lê die dak. Hulle spyker die laaste plank, die laaste sinkplaat²⁶, die swartman buite en die witman binne. Nou kan die swartman die witman nie langer sien nie.

„Baas!” roep hy, maar hoor geen antwoord.

Die Inkoos kan nie uitkom nie, dink²³ hy met skrik²⁵, hy kan nie die lug³¹ sien of weet wanneer dit⁵⁴ dag of nag³¹ is nie⁷¹. Die Inkoos sal sterf in sy huis!

Die swartman hamer met sy vuiste op die huis en roep:

„Maar Baas, geen groot water sal ooit hierheen kom nie? Hier sal dit nooit veertig dae³³ en veertig nagte reën soos die Boek van jou wit God sê nie⁷¹!”

Hy hoor geen antwoord en hy skreeu²⁵:

„Kom uit, Baas!”

Hy hoor geen antwoord.

Met sy vuiste nog steeds gelig⁴⁵ ¹³ asof om weer te klop, staan die swartman verwilderd op in die hemel sonder 'n enkele wolk, en rondom hom⁵⁴ na³² die horison waar warrelwinde rooi-warm stof die vreeslike¹³ Ngoma van die droogte dans.

Dan stamel die swartman verlate en beangs³¹:

„Kom uit, Baas . . . Kom uit na³² my . . .”

BIBLIOGRAFIE

Algemeen

1. Een enigszins verouderd, maar nog wel bruikbaar werk, waarin een systematische behandeling van de Afrikaanse taal en literatuur en van andere aspecten van de cultuurgeschiedenis gegeven wordt, is:

Kultuurgeschiedenis van die Afrikaner, 3 delen, Kaapstad, 1954-1950.

2. Een uitgebreide bibliotheek met werken op allerlei gebied uit en over Zuid-Afrika is beschikbaar in het Zuidafrikaans Instituut, Keizersgracht 141 te Amsterdam, waar ook de Nederlands-Zuidafrikaanse Vereniging (maandblad: Zuid-Afrika) gevestigd is.

3. De uitgever van dit boekje, H. W. R. Bekking, Spuistraat 28 te Amsterdam, is importeur en verkoper van het Zuidafrikaanse boek in Nederland.

Letterkunde

Volledige en goede handboeken van de Afrikaanse literatuurgeschiedenis zijn:

1. G. Dekker, *Afrikaanse literatuurgeschiedenis*, Kaapstad, 10e druk 1968.

2. Rob Antonissen, *Die Afrikaanse Letterkunde van Aanvang tot Hede*, Kaapstad, 3e uitgave 1965.

Een beknopt overzicht biedt:

3. E. Lindenbergh e.a., *Inleiding tot die Afrikaanse Letterkunde*, Pretoria, 2e druk 1967.

Wie op de hoogte wil blijven van de ontwikkeling van de Afrikaanse letterkunde, kan die weergegeven en besproken vinden in de kronieken en artikelen van het belangrijkste Afrikaanse literaire tijdschrift:

4. *Standpunte*, tweemaandelijks uitgave van Nasionale Boekhandel, Kaapstad.

Een voortreffelijke bloemlezing uit de gehele Afrikaanse poëzie is:

5. D. J. Opperman, *Gróót Verseboek*, Kaapstad, 2e uitgave, 7e druk 1967.

Een bloemlezing voor gebruik op Nederlandse scholen met een taalkundige inleiding van Meyer de Villiers en met summiere annotatie van de teksten is:

6. F.I.J. Malherbe, *Zuidafrikaanse Letterkunde*, Pretoria 1968.

Taalkunde

Voor verdere inleidende kennismaking met het Afrikaans en de vergelijking tussen het Nederlands en het Afrikaans zijn geschikt:

1. M. de Villiers, *Nederlands en Afrikaans*, Kaapstad, 3e druk 1964.

2. J. J. le Roux, *Handleiding in het Afrikaans voor Nederlanders*, Amsterdam 1921.

Voor de Nederlander die een Afrikaans woord wil opzoeken, zijn er verschillende mogelijkheden. Er is een zeer kleine lijst uitgegeven van typische Afrikaanse woorden met een Nederlandse betekenisomschrijving:

3. *Beknopte Afrikaans-Nederlandse Woordenlijst*, Amsterdam, 2e druk 1960.

Zeer bruikbaar, ook voor Nederlanders, zijn de nieuwe handwoordenboeken:

4. *HAT, Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*, Johannesburg 1965.

5. M. de Villiers e.a., *Kernwoordeboek van Afrikaans*, Kaapstad z.j.

Het standaardwerk, dat slechts ten dele verschenen is tot nu toe en dat zeer royaal wordt opgezet, is:

6. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, Pretoria, deel I A-C, 1950, deel II D-F, 1955, deel III G, 1957, deel IV H-I, 1961, deel V J-K, 1968.

Spellingregels en een daarbij gevoegde woordenlijst zijn te vinden in:

7. *Afrikaanse Woordelys en Spelreëls*, Kaapstad, 7e uitgave, 5e druk 1968.

Speciale wetenschappelijke studies over het Afrikaans zijn :

8. M. de Villiers, *Afrikaanse klankleer: fonetiek, fonologie en woordbou*, Kaapstad, 3e druk, 1965.

9. W. Kempen, *Woordvorming en Funksiewisseling in Afrikaans*, Kaapstad 1962.

Een moderne wetenschappelijke grammatica van het Afrikaans is er niet. Bruikbare grammatica's zijn:

10. A. C. Bouman en E. C. Pienaar, *Afrikaanse Spraakkuns*, Stellenbosch, 4e druk 1944.

11. C. P. van der Merwe, W. Kempen en J. van der Merwe, *Afrikaans as eerste taal vir sts. IX en X*, Kaapstad, 6e druk z.j.

Een interessante studie, berustend op de vergelijking van het Nederlands en het Afrikaans, is:

12. J. E. Loubser, *Die saamgestelde verbale vorm van Nederlands na Afrikaans*, Groningen 1961.

Op het gebied van de historische studie van het Afrikaans zijn vele werken verschenen. Een nog steeds belangrijke inventarisatie van de Afrikaanse woordenschat is gegeven door:

13. S. P. E. Boshoff, *Volk en Taal van Suid-Afrika*, Pretoria 1921.

Dezelfde taalgeleerde is een der auteurs van het nieuwe Afrikaanse etymologische woordenboek:

14. S. P. E. Boshoff en G. S. Nienaber, *Afrikaanse Etimologieë*, Pretoria 1967.

De thans gangbare theorieën over het ontstaan van het Afrikaans berusten goeddeels op:

15. D. B. Bosman, *Oor die ontstaan van Afrikaans*, Amsterdam 1923.

Degelijke bronnenstudie op het gebied van de Afrikaanse taalgiedenis is te vinden in:

16. J. du P. Scholtz, *Taalhistoriese opstelle: voorstudies tot 'n geskiedenis van Afrikaans*, Pretoria 1963.

Studies over de taalsituatie en de taalstrijd in de Kaapprovincie tot de Afrikaanse taalbeweging zijn:

17. J. du P. Scholtz, *Die Afrikaner en sy Taal 1806-1875*, Kaapstad, 2e druk 1965.

18. J. du P. Scholtz, *Afrikaans uit die vroeë tyd: studies oor die Afrikaanse taal en literêre volkskultuur van voor 1875*, Kaapstad z.j.

Populariserend van aard zijn de opstellen van:

19. G. S. Nienaber, *Oor Afrikaans*, 2 delen, Johannesburg 1949-1953.

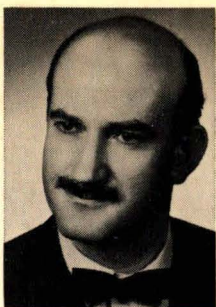
De mogelijkheid van Portugees-Creoolse invloed op het ontstaan van het Afrikaans komt aan de orde in:

20. J.L.M. Franken, *Taalhistoriese Bydraes*, Amsterdam 1953.

21. Marius F. Valkhoff, *Studies in Portuguese and Creole, with special reference to South Africa*, Johannesburg 1966.

Een Nederlandse studie, berustend op onderzoek van de Nederlandse dialecten en van de herkomst van de eerste Europese bevolking van de Kaap, maar bestreden, is:

22. G. G. Kloeke, *Herkomst en groei van het Afrikaans*, Leiden 1950.

Drs. H. J. Brinkman, geboren in 1934, is wetenschappelijk medewerker aan de afdeling Nederlands van de Vrije Universiteit te Amsterdam. In 1956 bezocht hij Zuid-Afrika in opdracht van de Internationale Studentenconferentie en in 1957 studeerde hij er als bursaal van het Cultureel Akkoord tussen Nederland en Zuid-Afrika. Hij is bestuurslid van de Nederlands-Zuidafrikaanse Vereniging en publiceerde in 1964 *Zuidafrikaans Samenleven*.

Drs. Johann Z. Uys M.A., geboren in 1934, studeerde aan de Universiteit van Stellenbosch, was lector aan de Universiteit van Natal, legde in 1962 het doctoraal examen Zuidafrikaanse taal, letterkunde, geschiedenis en cultuur af aan de Universiteit van Amsterdam en was wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Fonetische Wetenschappen van die Universiteit. Hij is thans verbonden aan de Inlichtingsafdeling van de Zuidafrikaanse Ambassade te Keulen en geeft tevens colleges Afrikaans aan de Universiteit aldaar.

